

ชนเผ่าอารยันกับบ่อเกิดและประเภทของความรู้ตะวันออก

ผศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ วิทยาเขตสุรินทร์

๑. บทนำ

อารยัน (Aryan) หรือ อริยกะ เป็นชนเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเอเชียกลาง บริเวณทุ่งหญ้าอันเป็นที่ราบเหนือทะเลสาบแคสเปียน (Caspian) ทางตอนใต้ของประเทศรัสเซียปัจจุบัน เมื่อประมาณ ๒๐๐๐ ปีก่อน พ.ศ. ต่อมาเมื่อประมาณ ๑๐๐๐ ปีก่อน พ.ศ. พวกอารยันกลุ่มหนึ่งได้อพยพออกจากพื้นที่เอเชียกลางลงมาทางตอนใต้ข้ามภูเขาหิมาลัยเข้ามาทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย อารยันเป็นชนเผ่าผู้มีความสามารถในการทำศึกสงครามเป็นอย่างมาก จึงลุกล้ำเผ่าชนพื้นเมืองเดิม คือ พวกมิลักกะ ที่อาศัยอยู่ก่อนให้ออกไปจากพื้นที่พร้อมกับได้ทำลายเมืองและหมู่บ้านของชนเผ่าพื้นเมืองเดิมลงได้อย่างราบคาบ เมื่อรบชนะในพื้นที่ใดชาวอารยันก็เข้ายึดพื้นที่เข้าไว้ในอำนาจการปกครองและได้ทอนพวกมิลักกะลงเป็นทาส^๑ พร้อมกับตั้งเมืองและหมู่บ้านขึ้นมาแทนชนเผ่าพื้นเมืองเดิม ขยายอาณาเขตการปกครองของตนเองลงไปทางตอนใต้ พร้อมกับการเผยแพร่วัฒนธรรมของเผ่าตนเองไปด้วย ชนเผ่าอารยันจึงถือว่าเป็น

ผู้ให้แนวคิดอันเป็นบ่อเกิดและประเภทของความรู้ตะวันออกที่สำคัญ นักวิชาการทางปรัชญาเมื่อศึกษาเกี่ยวกับความรู้เหล่านี้ก็จัดเนื้อหาไว้ในประเภทของ “ญาณวิทยา” ซึ่งเป็นปรัชญาบริสุทธิ์สาขาหนึ่งที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะ หน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้ บางทีใช้ว่าทฤษฎีความรู้ (Theory of knowledge) ในบทความนี้ผู้เขียนจะได้เสนอเนื้อหาเพียง ๒ หัวข้อ คือ ๑) บ่อเกิดของความรู้ ๒) ประเภทของความรู้ รายละเอียดจะได้นำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๒. ชนเผ่าอารยันกับบ่อเกิดและประเภทของความรู้ตะวันออก

ได้กล่าวมาแล้วว่าชนเผ่าอารยันถือว่าเป็นผู้ให้แนวคิดอันเป็นบ่อเกิดและประเภทของความรู้ตะวันออกที่สำคัญ สำหรับบ่อเกิดและความรู้ที่สำคัญของชาวอารยันเป็นอย่างไร ผู้เขียนจะได้นำเสนอให้เห็นตามลำดับดังนี้

๒.๑ บ่อเกิดของความรู้

ในสำนักปรัชญาของอินเดียนั้น ได้มีทัศนะเกี่ยวกับความรู้ที่ถูกต้อง (สัมมาญาณ) ทั้งในลักษณะที่แตกต่างและสอดคล้อง

^๑ สมักร บุรวาส.วิชาปรัชญา.พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ: สยาม. ๒๕๔๔) หน้า ๔๙.

กัน เกี่ยวกับความรู้ที่ถูกต้องของสำนักที่ยอมรับกันประมวลได้ทั้งหมด ๖ อย่าง ดังนี้ คือ ประจักษ์ประมาณ อนุमानประมาณ ศัพทประมาณ อุปมานประมาณ อรรณพัตติ และอนุปลัทธิ สำหรับรายละเอียดของแต่ละอย่างได้นำมาศึกษาดังนี้

๒.๑.๑ ประจักษ์ประมาณ (Perception) ในวิชาปรัชญามีคำอยู่สองคำที่มีความหมายเหมือนกันซึ่งสามารถใช้แทนกันได้ คือ คำว่า “สัญชาน” และคำว่า “ประจักษ์ประมาณ” ทั้งสองคำนี้ ในภาษาอังกฤษใช้ว่า “Perception” แต่เมื่อเราได้ศึกษาปรัชญาตะวันออกโดยเฉพาะปรัชญาอินเดียจะเรียกคำนี้ว่า ประจักษ์ประมาณ สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้เราจะได้นำมาศึกษาตามลำดับดังนี้

๒.๑.๑.๑ ความหมายของประจักษ์ประมาณ คำว่า “ประจักษ์” เกิดจากศัพท์ภาษาสันสกฤตสองศัพท์ คือ ศัพท์ว่า “ประติ” แปลว่า ขึ้นอยู่กับ และ ศัพท์ว่า “อักษะ” แปลว่า ประสาทสัมผัสภายนอกหรือความรู้สึก เมื่อนำสองศัพท์มารวมกัน คือ ประติ+อักษะ = ประจักษ์ แปลว่า ขึ้นอยู่กับประสาทสัมผัสภายนอก หรือ ขึ้นอยู่กับความรู้สึก หมายถึง การรับรู้โดยตรงโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งใดมาเป็นสื่อกลาง ส่วนคำว่า “ประมาณ” มีใช้อยู่ในประมาณศาสตร์ในปรัชญาอินเดีย ซึ่งคำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตโดยเกิดขึ้นจาก “มา” ธาตุ แปลว่า วิธีการ หรือเครื่องวัด และอุปสรรคที่

ใช้เติมเข้าข้างหน้า คือคำว่า “ประ” แปลว่า ถูกต้อง หรือ แท้จริงหรือ แน่นนอน เมื่อนำสองศัพท์มารวมกัน คือ ประ + มา = ประมา หรือ ประมาณ หมายถึง ความรู้ที่ถูกต้อง ความรู้ที่แท้จริง ความรู้ที่แน่นอน ดังนั้น ประจักษ์ประมาณ จึงมีความหมายว่า การรับรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสหรือจิตสัมผัสกับอารมณ์โดยตรง

๒.๑.๑.๒ ประเภทของประจักษ์ประมาณ คำว่า “ประเภท” คือ ส่วนที่แบ่งย่อยออกไปเป็นพวก จำพวก ชนิด หมู่ เหล่า อย่าง แผนก เป็นต้น ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงประเภทของประจักษ์ประมาณจึงเป็นการเน้นให้เห็นถึงส่วนที่แบ่งย่อยออกไปเป็นพวกของประจักษ์ประมาณว่าอย่างไรบ้าง ซึ่งประเภทของประจักษ์ประมาณนั้นสามารถจัดแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทได้แก่

๑) *ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส* เป็นความรู้ที่อาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เมื่อสัมผัสกันกับสิ่ง(อารมณ์)ต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอกตัวมนุษย์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส ความเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ก็ทำให้เกิดความรู้เกิดขึ้น ความรู้ลักษณะนี้เรียกว่ารู้อารมณ์ คือ รู้ตามชนิดของอารมณ์ที่ประสาทสัมผัสทั้งห้าไปสัมผัส จะยกกรณีตัวอย่างในเรื่องนี้มาให้ดูสักหนึ่งตัวอย่าง ขอให้ดูเรื่องของ “ตา” สัมผัสกันกับ “รูป” ในตัวอย่างต่อไปนี้ เช่น เมื่อเราใช้ตามองไปที่พัดลมตัวหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ตรงหน้าของเราเมื่อเราเห็นพัดลมเรารู้ว่าเวลานี้มีพัด

ลมตั้งอยู่ด้านหน้าเราหนึ่งตัว ความรู้ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเนื่องจากประสาทสัมผัสซึ่งมีอยู่ที่ตัวของเราในที่นี้ได้แก่ “ตา” ไปสัมผัสกับสิ่ง (อารมณ์) ที่อยู่ภายนอกตัวเราในที่นี้ได้แก่ “พัดลม” จึงทำให้เกิดความรู้เกิดขึ้นว่า ขณะนี้มีพัดลมตั้งอยู่ด้านหน้าของเราหนึ่งตัว ที่เรากล่าวได้ว่ามีพัดลมตั้งอยู่ด้านหน้าของเราหนึ่งตัวเป็นเพราะว่ารูปของพัดลมได้ปรากฏชัดทางตาของเราอยู่ในเวลานั้น ในกรณีของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสาทสัมผัสที่เหลือนอกจากนี้ก็ขอให้เทียบเคียงกับกรณีตัวอย่างที่ยกมานี้

๒) *ประสบการณ์ทางจิต* ได้แก่ การคิด ทบทวน เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นกับจิต ซึ่งสามารถสัมผัสได้จากประสบการณ์ทางจิตของแต่ละบุคคลโดยตรง เช่น (๑) *ด้านความทุกข์* อาการที่ทำให้รู้ว่าจิตกำลังทุกข์หรือไม่สบายก็คือ โสกะ (ความเหงาใจ เศร้าใจ) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ ร่ำไห้ ร่ำพัน บ่นเพ้อ) โทมนัส (ความเสียใจ) อุปายาสะ (ความผิตหวัง คับแค้นใจ) (๒) *ด้านความสุข* อาการที่ทำให้รู้ว่าจิตกำลังสุขหรือสบายก็คือ จิตเกิดปราโมทย์ (เกิดความปราบปลื้มบันเทิงใจ) จิตเกิดปีติ (เกิดความเอิบอิ่มใจ) จิตเกิดปัสสัทธิ (เกิดการผ่อนคลาย) จิตเกิดสุข (เกิดสบายมีความสุข) จิตเกิดสมาธิ (จิตตั้งมั่นแน่วแน่ไม่หวั่นไหว)

๒.๑.๑.๓ ลักษณะของประจักษ์ประมาณ คำว่า “ลักษณะ” เป็นเรื่องของการแสดงสิ่งหนึ่งให้เห็นว่าแตกต่างกับอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีจุดเน้นที่จะให้เห็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของสิ่งที่จะแสดงนั้น ๆ เป็นกรณีพิเศษ เช่น น้ำมี

ลักษณะเป็นของเหลว ลูกบิลเลียดมีลักษณะกลม ลูกเต๋ามีลักษณะเหลี่ยม คนไทยมีลักษณะอ่อนโยน เป็นต้น ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงลักษณะของประจักษ์ประมาณ จึงเป็นการเน้นให้เห็นถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวของลักษณะของประจักษ์ประมาณว่ามีคุณสมบัติเฉพาะตัวอย่างไรบ้าง ซึ่งคุณสมบัติเฉพาะตัวของประจักษ์ประมาณนั้นสามารถจำแนกได้ดังนี้

๑) *ให้มีความสำคัญกับญาณวิทยา (Epistemology) มากกว่าอภิปรัชญา (Metaphysics)* คือ ให้มีความสำคัญกับญาณวิทยาที่มุ่งเน้นอธิบายเกี่ยวกับบ่อเกิดของความรู้ ลักษณะของความรู้ หน้าที่ของความรู้ ประเภทของความรู้ และความสมเหตุสมผลของความรู้ มากกว่าการให้ความสำคัญกับอภิปรัชญาที่มุ่งเน้นอธิบายว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่น พระเจ้า โลก วิญญาณ เป็นต้น ดังนั้นลักษณะของประจักษ์ประมาณจึงได้ให้ความสำคัญกับญาณวิทยามากกว่าอภิปรัชญา

๒) *ปฏิเสธความรู้ที่มีมาก่อนประสบการณ์* ประจักษ์ประมาณไม่ได้ให้การยอมรับว่ามนุษย์มีความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด (Innate idea) เนื่องจากมีความเชื่อว่ามนุษย์จะเกิดความรู้ขึ้นได้ต้องอาศัยประสบการณ์เท่านั้น จึงปฏิเสธความรู้ที่เกิดก่อนประสบการณ์โดยสิ้นเชิง เช่น ขอให้ดูกรณีตัวอย่างต่อไปนี้ หมอถามคนไข้ก่อนจะเขียนใบสั่งยาว่า “คุณแพ้ยารอะไรบ้าง” คนไข้ตอบหมอว่า “แพ้ยาพาราเซตามอลครับ” หมอถามคนไข้ต่อว่า “อาการแพ้ที่เกิดจากการกิน

ยาพาราเซตามอลเป็นอย่างไรบ้าง” คนไข้ตอบว่า “ผมเห็นคนที่บ้านแพ้ยานี้แล้วเขาเกิดอาการชักกระตุก แน่นหน้าอก หายใจไม่ออก เหนือออกเปื่อยชุ่มไปทั้งตัวเลยครับ” หมอถามคนไข้ต่อว่า “เมื่อคุณกินยาพาราเซตามอลแล้วเกิดอาการแพ้ยาเหมือนกันกับคนที่คุณเห็นที่บ้านใช่ไหม” คนไข้ตอบว่า “เปล่าครับผมยังไม่เคยกินเคยกินยาพาราเซตามอลเลยครับ” คุณหมอ “???” จากกรณีตัวอย่างนี้เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับคนอื่นไม่ใช่ประสบการณ์ที่คนไข้ได้รับโดยตรง ในกรณีตัวอย่างนี้คนไข้ยังไม่เคยแพ้ยาชนิดใดมาก่อนเลยเพียงแค่เห็นคนอื่นเขาแพ้ยาชนิดนั้นแล้วก็อนุมานเอาเองว่าถ้าตนกินยาชนิดเดียวกันกับเขาก็จะเกิดอาการแพ้ยาเหมือนกันกับเขาก็เลยบอกกับหมอไปว่าตัวเองจะต้องแพ้ยาชนิดนั้นแน่ ๆ ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ก็คือ ถ้าคนไข้ผู้นี้กินยาพาราเซตามอลแล้วอาจจะไม่มีอาการแพ้ยาเกิดขึ้นเลยหรือหากจะมีอาการแพ้ยาจริงอาการก็อาจจะไม่เหมือนกันกับคนที่เขาเคยเห็นที่บ้านก็ได้ จะเห็นว่าความรู้ที่เกิดก่อนประสบการณ์มีความน่าเชื่อถือได้น้อยมาก ดังนั้น ลักษณะของประจักษ์ประมาณ จึงปฏิเสธความรู้ที่มีมาก่อนประสบการณ์และไม่ได้ให้ความสำคัญกับความรู้ชนิดนี้

๓) ต้นกำเนิดของความรู้ทั้งปวงเกิดจากประสบการณ์ ประจักษ์ประมาณ ถือว่า บ่อเกิดหรือต้นกำเนิดของความรู้มาจากประสบการณ์ และความสมเหตุสมผลของความรู้ก็สามารถทดสอบได้จากประสบการณ์ เช่น คนไข้ของหมอกคนหนึ่งเคยแพ้ยาพาราเซ

ตามอลมาก่อน คือกินยาพาราเซตามอลที่ไรก็จะเกิดอาการชักกระตุก แน่นหน้าอก หายใจไม่ออก เหนือออกเปื่อยชุ่มไปทั้งตัว หมอได้บอกกับคนไข้ว่า “คุณแพ้ยาพาราเซตามอลนะอย่ากินยาชนิดนี้เข้าไปอีกเพราะจะทำให้คุณเกิดการแพ้ยาอาจจะทำให้เสียชีวิตได้” คนไข้เองก็ได้รับความรู้จากประสบการณ์นี้เหมือนกัน คือ เมื่อใดก็ตามที่ได้กินยาพาราเซตามอล เมื่อนั้นก็จะเกิดอาการแพ้ยาดังที่ได้กล่าวมาแล้วทุกครั้งเรื่อยไป ต่อมาเมื่อเพื่อนของคนไข้คนหนึ่งไม่เชื่อว่าความรู้ของเพื่อนที่เป็นคนไข้ที่ได้จากประสบการณ์จะเป็นความรู้ที่แท้จริง จึงต้องการทดสอบความสมเหตุสมผลของความรู้ชนิดนี้ว่ามีความถูกต้องและสมเหตุสมผลจริงหรือไม่ วันหนึ่งจึงได้นำยาพาราเซตามอลมาให้เพื่อนที่เป็นคนไข้ที่เคยแพ้ยาชนิดนี้กิน และหลอกว่าไม่ใช่ยาพาราเซตามอลแต่เป็นยาบำรุงร่างกายให้แข็งแรง เพื่อนคนไข้ที่เคยแพ้ยาชนิดนี้เมื่อกินยาเข้าไปแล้วปรากฏว่าเกิดอาการชักกระตุก แน่นหน้าอก หายใจไม่ออก เหนือออกเปื่อยชุ่มไปทั้งตัว เพื่อนบ้านเห็นอาการไม่ดีจึงได้นำคนไข้ส่งโรงพยาบาล เมื่อหมอสอบประวัติคนไข้รายนี้ก็พบว่าเคยแพ้ยาพาราเซตามอลมาก่อน จึงสอบถามคนไข้รายนี้ว่าก่อนเกิดอาการนี้คนไข้ได้กินยาอะไรเข้าไปหรือไม่ คนไข้จึงนำยาที่ได้กินเข้าไปก่อนจะเกิดอาการดังกล่าวให้หมอดูปรากฏว่ายาคือคนไข้ได้กินเข้าไปนั้นเป็นยาพาราเซตามอล หมอจึงลงความเห็นว่าคนไข้ผู้นี้เกิดอาการแพ้ยาพาราเซตามอล กรณีของตัวอย่างนี้ เป็นสิ่งที่ยืนยันได้อย่างน่าเชื่อถือว่

บ่อเกิดหรือต้นกำเนิดของความรู้มาจากประสบการณ์ และความสมเหตุสมผลของความรู้ก็สามารถทดสอบได้จากประสบการณ์จริง ดังนั้น ลักษณะของประจักษ์ประมาณจึงให้การยอมรับว่าต้นกำเนิดของความรู้ทั้งปวงเกิดจากประสบการณ์

๔) ยอมรับประสบการณ์ ๒ อย่าง คือ

(๑) ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสภายนอก ได้แก่ การได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส และได้สัมผัส สิ่งเหล่านี้เป็นบ่อเกิดของความรู้ที่ถูกต้อง การรับรู้รูปร่าง ลักษณะ ต่าง ๆ เช่น สุนัข ไก่ ม้า เสือ ต้นตาล ต้นมะพร้าว เป็นต้น ต้องอาศัยประสาทสัมผัส คือ การได้เห็น การรู้เสียงลักษณะต่าง ๆ เช่น เรารู้และสามารถจำแนกได้ว่าอะไรเป็น เสียงระฆัง เสียงกลอง เสียงขลุ่ย เสียงระนาด เป็นต้น เพราะอาศัยประสาทสัมผัส คือ การได้ยิน การรู้กลิ่น ลักษณะต่าง ๆ เช่น เรารู้และสามารถจำแนกได้ว่าอะไรเป็น กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น กลิ่นฉุน เป็นต้น เพราะอาศัยประสาทสัมผัส คือ การได้กลิ่น การรู้รสลักษณะต่าง ๆ เช่น เรารู้และสามารถจำแนกได้ว่าอะไรเป็น รสเค็ม หวาน มัน เผ็ด เปรี้ยว เป็นต้น เพราะอาศัยประสาทสัมผัส คือ การได้รสการรู้สัมผัสในลักษณะต่าง ๆ เช่น เรารู้และสามารถจำแนกได้ว่าอะไรเป็น สิ่งที่ยื่น ร้อน อ่อน แข็ง แสบคัน เป็นต้น เพราะอาศัยประสาทสัมผัส คือ การได้สัมผัส การเกิดความรู้ของมนุษย์ ย่อมเกิดจากประสาทสัมผัสภายนอกเหล่านี้ทั้งสิ้น (๒) ประสบการณ์ทางจิต เป็นความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสภายใน ซึ่งมีลักษณะเป็นจิต

วิสัย (Subjective) เช่น ความปรารถนา (desire) ได้แก่ความรู้ว่าอยากได้สิ่งใดอย่างน้อยสักอย่างหนึ่งเพื่อนำมาสนองตอบความต้องการของเราเอง ความรู้สึก (Feeling) ได้แก่ความรู้สึก คือ เมื่อสำนึกตัวว่าทำผิดก็รู้สึกตัวใหม่ในการที่จะหาทางแก้ไขและทำให้มันถูกต้องในโอกาสต่อไป ความคิด (Thinking) ได้แก่ สิ่งที่เราคิดขึ้นในใจแล้วก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ต่อไป คือ ศิลปะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างสวยงามในโลกได้เกิดขึ้นเพราะอาศัยการนึกคิดและจินตนาการขึ้นมาสิ่งเหล่านี้อาศัยประสบการณ์ทางจิตได้คิดขึ้นมาให้แล้วก็ออกแบบสร้างไปตามจินตนาการที่จิตได้คิดให้ก็จะออกมาเป็นศิลปะที่สวยงามได้ แม้แต่เครื่องบินที่เกิดขึ้นมาได้ก็เพราะการอาศัยความคิดของมนุษย์นั่นเอง ดังนั้น ลักษณะของประจักษ์ประมาณจึงให้การยอมรับว่าประสบการณ์ ๒ อย่าง คือ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสภายนอกและประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสภายใน ว่าเป็นบ่อเกิดของความรู้จริง

๒.๑.๒ อนุมานประมาณ (Inference)

ในปรัชญาอินเดียถือว่าอนุมานประมาณเป็นบ่อเกิดของความรู้ที่สำคัญชนิดหนึ่งสำหรับ อนุมานคืออะไร อนุมานแบ่งได้อย่างไร และ อนุมานมีลักษณะอย่างไร เราจะได้ศึกษาตามลำดับดังนี้

๒.๑.๒.๑ ความหมายของอนุมานประมาณ คำว่า “อนุมาน” เกิดจากศัพท์ภาษาสันสกฤตสองศัพท์ คือ ศัพท์ว่า “อนุ”

แปลว่า ภายหลัง และ ศัพท์ว่า “มานะ” แปลว่า ความรู้ เมื่อนำสองศัพท์มารวมกัน คือ อนุ+มานะ = อนุมาน แปลว่า ความรู้ที่เกิดขึ้น ภายหลัง และอีกคำหนึ่งที่มีความหมาย คล้ายกันคือคำว่า “วยาปติ” แปลว่า การ เกิดขึ้นพร้อมกันคือความสัมพันธ์ที่จำเป็น ระหว่างความรู้ที่เกิดขึ้นก่อนและภายหลัง สำหรับในปรัชญาอินเดีย คำว่า อนุมาน หมายถึง ความรู้สิ่งที่ไม่ประจักษ์ โดยอาศัยสิ่ง ที่ประจักษ์ซึ่งมีความสัมพันธ์สากลกับสิ่งที่ไม่ ประจักษ์ เช่น เห็นควันปรากฏที่บริเวณหลัง บ้านก็อนุมานว่าที่บริเวณหลังบ้านมีไฟ โดย อาศัยความสัมพันธ์สากลระหว่างควันกับไฟ ที่ว่า “ที่ใดมีควัน ที่นั่นมีไฟ”^๒ ดังนั้น อนุมาน ประมาณ จึงมีความหมายว่า กระบวนการที่ ทำให้ได้รับความรู้อย่างหนึ่งโดยอาศัยความรู้ อีกอย่างหนึ่ง

๒.๑.๒.๒ ประเภทของอนุมานประมาณ เราได้ทราบมาแล้วว่าอนุมานประมาณคือ กระบวนการที่ทำให้ได้รับความรู้อย่างหนึ่งโดย อาศัยความรู้อีกอย่างหนึ่ง เมื่อนำอนุมาน ประมาณมาจัดแบ่งเราสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทได้แก่

๑) การนิรนัย (Deduction) คือ การให้ เหตุผลที่เริ่มจากเหตุหรือข้อเท็จจริงใหญ่ก่อน แล้ว มีเหตุและข้อเท็จจริงย่อย สดท้ายจึงลง สรุป เหตุใหญ่และเหตุย่อยจะต้องเป็นจริงทั้งคู่ จึง จะ ทำให้ การ นิร นัย สม เหตุ สม ผล

กระบวนการให้เหตุผลแบบนี้มีลักษณะที่ สำคัญคือ (๑) เนื้อความของข้อสรุป (Conclusion) จะ ตั อ ง อยู่ ใน ข้อ ตั ง (Premise)ทั้งหมด (๒) ถ้าข้อตั้งจริง ข้อสรุปก็ ต้องจริง(ในกรณีที่การนิรนัยนั้นสมเหตุสมผล) ตัวอย่างเช่น เหตุหรือข้อเท็จจริงใหญ่มีอยู่ ก่อน คือ “ มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่ต้องตาย” แล้ว มีเหตุและข้อเท็จจริงย่อยคือ “นายแดงเป็น มนุษย์” เราจึงลงสรุปได้ทันทีว่า “เพราะฉะนั้นนายแดงเป็นสิ่งที่ต้องตาย” เป็น ต้น

๒) การอุปนัย (Induction) คือ การสรุปความรู้ใหม่โดยอ้างหลักฐานจาก ประสบการณ์ กล่าวคือ การที่เราเชื่ออะไรสักอย่างหนึ่งว่าเป็นจริงก็เพราะว่าเราเคยพบ เห็นเรื่องทำนองเดียวกันว่าเป็นอย่างนั้นมา ก่อน เมื่อเรามีประสบการณ์แบบเดียวกัน หลาย ๆ ครั้ง เราก็สรุปเป็นความรู้ทั่วไป เกี่ยวกับสิ่งนั้นได้ กระบวนการให้เหตุผลแบบ นี้มีลักษณะสำคัญ คือ (๑) เนื้อความของ ข้อสรุป(Conclusion) มีเกินกว่าข้อความของ ข้อตั้ง(Premise) (๒) ถ้าข้อตั้งจริง ข้อสรุปอาจ จริงหรือไม่จริงก็ได้ คือ มีความน่าจะเป็นไปได้ เท่านั้น ตัวอย่างเช่น จากข้อตั้งที่ว่า “ใน ๓ ปี ที่ผ่านมา วันที่ ๑๐ ธันวาคม อากาศหนาว” จึงสรุปว่า “ปีนี้อากาศจะหนาวในวันที่ ๑๐ ธันวาคม” ในข้อสรุปนี้มีเนื้อความเกินข้อตั้ง เพราะข้อตั้งกล่าวถึงอากาศหนาวเพียง ๓ ปี เท่านั้น ดังนั้นในข้อสรุปนี้จึงอาจจริงหรือไม่ จริงก็ได้

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ ปรัชญา อังกฤษ – ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๔๐.

๒.๑.๒.๓ ลักษณะของอนุมานประมาณ
คุณสมบัติเฉพาะตัวเกี่ยวกับบ่อเกิดของความรู้
แบบอนุมานประมาณสามารถจำแนกได้ดังนี้

๑) ให้ความสำคัญกับประจักษ์ประมาณ
และอนุมานประมาณ เพราะถือว่าบ่อเกิดของ
ความรู้ทั้งสองชนิดนี้ได้ให้ความรู้ถูกต้องและม
ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น เมื่อ
เราเห็นควันปรากฏที่บริเวณหลังบ้านก็อนุมาน
ว่าที่บริเวณหลังบ้านมีไฟ การที่เราอนุมานว่า
บริเวณหลังบ้านมีไฟเป็นการอนุมานจาก
ประสบการณ์เพราะที่ผ่านมาเราเคยเห็นควัน
ลั่นเกิดมาจากไฟ เมื่อเราเห็นควันจากหลัง
บ้านเข้าอีกเราจึงอนุมานว่าที่หลังบ้านมีไฟ
เนื่องจากควันมีความสัมพันธ์สากลกับไฟ โดย
อาศัยสิ่งที่ประจักษ์(ควัน)ซึ่งมีความสัมพันธ์
สากลกับสิ่งที่ไม่ประจักษ์(ไฟ) เราจึงอนุมานได้
ถูกต้อง อนุมานประมาณจึงให้ความสำคัญกับ
ประจักษ์ประมาณและอนุมานประมาณ

๒) อาศัยตัวกลางในการเข้าถึงแหล่ง
ความรู้ เพราะอนุมานประมาณเป็น
กระบวนการที่ทำให้ได้รับความรู้อย่างหนึ่งโดย
อาศัยความรู้อีกอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น
“ควัน” กับ “ไฟ” เป็นแหล่งความรู้คนละ
อย่างกัน ขณะที่เรายืนอยู่หน้าบ้านก็ได้
มองเห็นควันพุ่งขึ้นที่หลังบ้าน เรารู้ว่าเป็น
“ควัน” นี่เป็นความรู้อย่างหนึ่ง และเราสามารถ
ที่จะใช้ควันที่เราเห็นนี้เป็นตัวกลางนำเข้าถึง
แหล่งความรู้อีกอย่างหนึ่งคือ “ไฟ” ได้อีกด้วย
เพราะว่าเราได้อาศัยควันซึ่งเป็นตัวกลางที่มี
ความสัมพันธ์สากลกับไฟ เราจึงสามารถเข้าถึง

แหล่งความรู้ที่เรียกว่า “ไฟ” ได้ กระบวนการ
ที่ทำให้ได้รับความรู้ในลักษณะอย่างเรียกว่า
อาศัยตัวกลางในการเข้าถึงแหล่งความรู้

๓) ให้ความสำคัญกับการอนุมาน ๒ แบบ
คือ (๑) แบบนิรนัย เพราะถือว่าการได้มาซึ่ง
บทสรุปที่เป็นจริงจะต้องเกิดขึ้นจาก ข้อตั้ง
ใหญ่และข้อตั้งย่อยเป็นจริงทั้งคู่ เนื่องจาก
กระบวนการให้เหตุผลแบบนี้มีลักษณะที่
สำคัญคือ เนื้อความของข้อสรุป ได้มีอยู่ในข้อ
ตั้งทั้งหมดแล้ว ดังนั้น ถ้าข้อตั้งจริง ข้อสรุปก็
ต้องจริง ตัวอย่างเช่น ข้อตั้งใหญ่ที่ว่า “สีขา
ทุกชนิดเป็นสิ่งสะท้อนแสง” และข้อตั้งย่อย
ที่ว่า “หิมะเป็นสิ่งมีสีขาว” ก็จะได้ข้อสรุปที่ว่า
“เพราะฉะนั้น หิมะเป็นสิ่งสะท้อนแสง” จาก
ตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นว่า ทั้งข้อตั้งใหญ่และ
ข้อตั้งย่อยเป็นจริงทั้งคู่ จึงทำให้ได้ข้อสรุปที่
เป็นจริงด้วย (๒) แบบอุปนัย โดยเฉพาะการ
อุปนัยสำหรับสิ่งที่มีหน่วยจำกัด เพราะถือว่า
การนิรนัยในสิ่งที่มีหน่วยจำกัดและเราสามารถ
สำรวจได้ครบทุกหน่วยก็จะทำให้ผลสรุปที่ได้
เป็นจริง ตัวอย่างเช่น ต้องการทราบว่านิสิต
ทั้งหมดในห้องนี้มีฟันคนละกี่ซี่ จึงให้นิสิตอ้า
ปากแล้วนับดูฟันทุกคน จึงพบว่านิสิตแต่ละ
คนมีฟันสามสิบสองซี่ จึงสรุปว่า นิสิตทั้งหมด
ในห้องนี้มีฟันคนละสามสิบสองซี่ จะเห็นว่า
การอนุมานทั้งสองแบบต่างก็ได้ให้ความรู้ที่
เป็นจริง

๒.๑.๓ ศัพท์ประมาณ (Verbal testimony)

ในปรัชญาอินเดียหลายสำนักถือว่าศัพท์ประมาณเป็นบ่อเกิดของความรู้ที่สำคัญชนิดหนึ่ง เพราะว่าศัพท์ประมาณซึ่งหมายถึงเสียงหรือคำอันเป็นศัพท์บัญญัติต่าง ๆ เป็นตัวบอกให้เราารู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย สำหรับศัพท์ประมาณคืออะไร ศัพท์ประมาณแบ่งได้อย่างไร และ ศัพท์ประมาณมีลักษณะอย่างไร เราจะได้ศึกษาตามลำดับดังนี้

๒.๑.๓.๑ ความหมายของศัพท์ประมาณ คำว่า “ศัพท์” เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า เสียง หรือ คำ เช่น โทศัพท์ แปลว่า เสียงจากที่ไกล หรือ ศัพท์บัญญัติ แปลว่า คำที่ตราขึ้นหรือกำหนดขึ้นไว้ให้มีความหมายเฉพาะเป็นเรื่อง ๆ ไป ในปรัชญาอินเดีย ศัพท์ประมาณ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการบอกกล่าวของบุคคลและตำราที่มีความน่าเชื่อถือ

๒.๑.๓.๒ ประเภทของศัพท์ประมาณ ความรู้ที่เกิดจากเสียงหรือคำที่สำนักของปรัชญาอินเดียถือว่าเป็นบ่อเกิดของความรู้ที่น่าเชื่อถือและมีความสำคัญอีกอย่างหนึ่งสามารถนำมาจัดแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ดังนี้

๑) ศัพท์ประมาณที่เกิดจากแหล่งน่าเชื่อถือที่มีใช้ตัวบุคคล เป็นความรู้ที่เกิดจากแหล่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติหรือเป็นความรู้ที่มนุษย์ได้ค้นพบและได้นำมาจัดเป็น

หมวดหมู่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งแบ่งย่อยได้อีก คือ (๑) ศัพท์ประมาณในแหล่งธรรมชาติ เป็นแหล่งความรู้ทั่วไปที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งบางอย่างมนุษย์ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้จนเกิดความเข้าใจจนสามารถบอกได้ว่าถ้าต้องการที่จะรู้สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติประเภทนั้น ๆ จะเข้าไปค้นหาได้ในธรรมชาติแหล่งใดบ้าง แต่บางอย่างมนุษย์ยังมิได้เข้าไปทำการศึกษาเรียนรู้หรือศึกษาเรียนรู้เข้าไปยังไม่ถึงตัวความรู้ประเภทนี้ จึงไม่สามารถนำเอามาเปิดเผยให้รู้ได้ เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์สามารถได้ศึกษาเรียนรู้เข้าไปถึงตัวความรู้ที่มีอยู่ในธรรมชาติเหล่านั้น ตัวความรู้ชนิดนั้นก็จะถูกเปิดเผยออกมาให้มนุษย์ได้รับรู้ในโอกาสต่อไป (๒) ศัพท์ประมาณในแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์ได้สร้างแหล่งความรู้สำหรับเก็บความรู้ไว้ให้มนุษย์รุ่นต่อมาได้ศึกษาเรียนรู้มากมาย เช่น หอสมุด ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ สถานประกอบการ ที่หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของเอกชนสร้างขึ้นมากมาย ซึ่งปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก ในส่วนนี้จัดเป็นศัพท์ประมาณในแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เสียง หรือ คำ ที่เป็นศัพท์บัญญัติต่าง ๆ จะทำให้มนุษย์รู้และเข้าใจสิ่งที่รู้นั้น ๆ ได้ตรงกัน ศัพท์ประมาณที่กล่าวถึงในหัวข้อนี้เน้นเฉพาะเจาะจงที่ได้มาจากแหล่งความรู้ที่น่าเชื่อถือและมีความถูกต้องเท่านั้น

๒) ศัพท์ประมาณที่เกิดจากแหล่งน่าเชื่อถือที่เป็นตัวบุคคล เป็นความรู้ที่เกิดจากการบอกเล่า การให้คำปรึกษา การให้ข้อเสนอแนะ การให้คำสั่งสอน ของบุคคลผู้ที่

มีความน่าเชื่อถือและเป็นผู้ทรงคุณความรู้ทางด้านนั้น ๆ อย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น ผู้ที่เป็นแพทย์ที่เรียนจบปริญญาทางการแพทย์หรือเป็นเภสัชกรที่เรียนจบปริญญาทางด้านยาแผนปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นบุคคลผู้ที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นผู้ทรงคุณความรู้ในเรื่องของยาแผนปัจจุบัน ความรู้ที่เกิดจากการบอกเล่า การให้คำปรึกษา การให้ข้อเสนอแนะ การให้คำสั่งสอน ของแพทย์หรือเภสัชกรในเรื่องความรู้ที่เกี่ยวกับยาแผนปัจจุบันย่อมเป็นสิ่งที่มีความน่าเชื่อถือ หรือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ถือได้ว่าเป็นพระสงฆ์ผู้ที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นผู้ทรงคุณความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ความรู้ที่เกิดจากการบอกเล่า การให้คำปรึกษา การให้ข้อเสนอแนะ การให้คำสั่งสอน ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในเรื่องเกี่ยวกับความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ย่อมเป็นสิ่งที่มีความน่าเชื่อถือ ศัพทพระมาณที่กล่าวถึงในหัวข้อนี้เน้นเฉพาะเจาะจงที่ได้มาจากแหล่งความรู้น่าเชื่อถือและมีความถูกต้องเท่านั้น

๒.๑.๓.๓ ลักษณะของศัพทพระมาณ
คุณสมบัติเฉพาะตัวเกี่ยวกับบ่อเกิดของความรู้
แบบศัพทพระมาณสามารถจำแนกได้ดังนี้

๑) *ให้ความสำคัญกับศัพท์ว่าเป็นบ่อเกิดของความรู้ที่น่าเชื่อถือ* คือ ยอมรับว่าศัพท์เป็นบ่อเกิดความรู้ที่น่าเชื่อถืออย่างหนึ่ง เพราะเสียงหรือคำที่เป็นศัพท์บัญญัติที่ตราขึ้นหรือกำหนดขึ้นให้กับสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งบอกให้รู้

ได้ว่ามันคืออะไร เมื่อเราอยากรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น เราก็จะใช้ศัพท์เป็นหลักฐานสำคัญในการสื่อความหมายเพื่อให้เราสามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้หรือถ้าหากเราต้องการสื่อความหมายให้ผู้อื่นรู้เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเราก็สามารถใช้ศัพท์เป็นตัวสื่อความหมายเพื่อทำความเข้าใจกับบุคคลอื่น ๆ ได้อีกด้วย เมื่อเราอ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเป็นหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือในการบอกให้เราได้รับรู้เกี่ยวกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เราพบข้อความตอนหนึ่งของพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์แห่งแคว้นมคธเมื่อพระองค์ได้มีพระราชดำริในการถวายวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาแด่พระพุทธเจ้า พระเจ้าพิมพิสารได้มีพระราชดำรัสว่า “หม่อมฉันขอถวายอุทยานเวฬุวันนั้น แต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธเจ้าข้า”^๓ ศัพท์ว่า “อุทยานเวฬุวัน” ได้เป็นหลักฐานสำคัญที่บอกให้เราทราบว่าในสมัยพุทธกาลนั้นได้มีการถวายอุทยานเวฬุวันแด่พระพุทธเจ้า หากจะพิสูจน์ว่าหลักฐานที่ได้จากพระไตรปิฎกนี้เป็นเรื่องจริงหรือไม่ และมีความน่าเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใดก็สามารถสืบค้นหาหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้และจากการสืบค้นเรื่องนี้ในเวลาต่อมาก็ได้พบหลักฐานว่า ได้มีอุทยานเวฬุวันตามที่ศัพท์ในคัมภีร์พระไตรปิฎกบันทึกไว้จริงความรู้ลักษณะอย่างนี้จึงเป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ ลักษณะของศัพทพระมาณจึงให้ความสำคัญกับศัพท์ว่าเป็นบ่อเกิดของความรู้ที่น่าเชื่อถือ

^๓ วิ.มหา.(ไทย),๔/๕๙/๗๑.

๒) เน้นความรู้ที่ได้จากแหล่งที่ถูกต้อง คือ เห็นว่าลักษณะความรู้น่าเชื่อถือต้องได้จากแหล่งความรู้ที่จะสามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้ เมื่อมีคนเล่าให้เราฟังว่าเขาเป็นผู้ที่มีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเต่าและกระต่ายเป็นอย่างดีเขาบอกให้ทราบว่าเต่าเป็นสัตว์ที่มีหัวส่วนกระต่ายเป็นสัตว์ที่มีเขา เมื่อเราได้ฟังก็ทราบได้ทันทีว่าแหล่งความรู้ในลักษณะเช่นนี้ขาดความน่าเชื่อถือเป็นไปไม่ได้ในข้อเท็จจริงที่จะมีหัวเต่าและเขากระต่าย ข้อนี้เราสามารถพิสูจน์ความจริงได้เพราะเต่าที่ไหนก็เป็นสัตว์ที่ไม่มีหัวและกระต่ายที่ไหนก็เป็นสัตว์ที่ไม่มีเขา ดังนั้นศัพท์ประมาณที่เกิดจากแหล่งความรู้ในลักษณะนี้จึงขาดความน่าเชื่อถือ แต่มีอีกคนหนึ่งเล่าให้เราฟังว่าเขาเป็นผู้ที่มีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับน้ำทะเลและน้ำทะเลนี้เป็นสิ่งที่มีรสเค็มเมื่อเราถามว่าทำไมน้ำทะเลถึงมีรสเค็มเขาก็ตอบให้เราฟังแบบเข้าใจได้ง่ายว่า เนื่องจากในน้ำทะเลมีเกลือประสมอยู่จำนวนมากจึงทำให้มีรสเค็ม ข้อนี้เราสามารถพิสูจน์ความจริงได้เพราะน้ำทะเลในที่ไหนก็มีรสเค็มด้วยกันทุกที่ ดังนั้นศัพท์ประมาณที่เกิดจากแหล่งความรู้ในลักษณะนี้จึงมีความน่าเชื่อถือ ด้วยเหตุว่าลักษณะของศัพท์ประมาณจึงมีจุดเน้นความรู้ที่ได้จากแหล่งที่ถูกต้องเท่านั้น

๒.๑.๔ อุปมาประมาณ (Comparision)

ในปรัชญาอินเดียถือว่าอุปมาประมาณเป็นบ่อเกิดของความรู้ที่สำคัญชนิดหนึ่ง อย่างไรก็ตามบางสำนักได้จัดความรู้ไว้

ในประจักษ์ประมาณจึงปรากฏว่ามีบางสำนักเท่านั้นที่ยอมรับว่าอุปมาประมาณเป็นบ่อเกิดของความรู้ก็อย่างหนึ่ง อุปมาประมาณคืออะไร อุปมาประมาณแบ่งได้อย่างไร และอุปมาประมาณมีลักษณะอย่างไร เราจะได้ศึกษาตามลำดับดังนี้

๒.๑.๔.๑ ความหมายของอุปมาประมาณ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการเปรียบเทียบ การนำสิ่งต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกับกันจะทำให้เกิดความรู้ได้ว่าสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับนั้นมีความเหมือนกันอย่างไร แตกต่างกันอย่างใด และมีความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง แล้วก็จะตัดสินใจได้ว่าอะไรเป็นอะไร กลายเป็นความรู้ใหม่ขึ้นมา

๒.๑.๔.๒ ประเภทของอุปมาประมาณ เราได้ทราบมาแล้วว่าอุปมาประมาณหมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการเปรียบเทียบ การที่เราจะรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เรานำมาเปรียบเทียบกับกันได้อย่างลึกซึ้งจนสามารถแยกแยะออกมาให้เห็นถึงความเหมือนกัน ความต่างกัน และความสัมพันธ์กันในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เรารู้และเข้าใจได้เป็นอย่างดีก็โดยอาศัยการเปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ง่ายขึ้นในเบื้องต้นจึงสมควรศึกษาประเภทของอุปมาประมาณก่อน ซึ่งเมื่อนำมาจัดแบ่งเราสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

(อ่านต่อฉบับหน้า)